

Jaarverslag 2019

1. Algemene zaken

1.1 Bestuur

Tijdens de Algemene Ledenvergadering trad Erwin van der Speld met toestemming van de leden toe tot het bestuur als algemeen bestuurslid. Het aantal bestuursleden komt daarmee op zes. Streven is nog altijd om zeven bestuursleden te hebben. Cassandra en Ton werden herkozen voor een termijn van drie jaar.

Bestuurssamenstelling 2019:

- Harry Kolman (voorzitter)
- Cassandra van Altena (secretaris)
- Lot Tönis (penningmeester)
- Ton van Balken (algemeen bestuurslid)
- Dirk Muller (algemeen bestuurslid)
- Erwin van der Speld (algemeen bestuurslid)

1.2 Leden

In 2019 hebben 53 nieuwe leden zich aangemeld. Vier leden hebben hun lidmaatschap opgezegd en vier leden zijn uit het ledenbestand verwijderd, omdat zij (langer dan) twee jaar geen contributie betaald hebben. De ledenstand op 31 december 2019 kwam daarmee op 347 (31 december 2018: 302).

1.3 Financiën

De financiële situatie is nog steeds goed. Het eigen vermogen is gedaald met €1.421,- naar € 23.625,-. Dit is conform de wensen van het bestuur.

Er is aan contributie meer binnengekomen dan begroot en ook de inkomsten door het geven van lezingen waren hoger. Via de Rabobankclubactie ontvingen wij een heel mooi bedrag van € 606,00.

De gemeente heeft een bijdrage van €300,00 gegeven voor veiligheidskleding voor de knotwilgzagers.

Er is een Schaphenhok geplaatst in de Heemtuin t.w.v. € 2756,- en de uitgave voor de nieuwsbrieven was lager dan begroot.

1.4 PR voor de vereniging

- In 2019 was de Natuurwacht met een kraam aanwezig op de braderieën in Zaltbommel, Aalst en Kerkdriel. Dit heeft een aantal nieuwe leden opgeleverd.
- Het magazine wordt twee keer per jaar uitgegeven. Ook wordt aan omwonenden van de Kloosterwiel en de Heemtuin en Kruidentuin in Zaltbommel een nieuwsbrief verstuurd.

- Regelmatig worden wetenswaardigheden en foto's van de natuur in de Bommelerwaard op de social media geplaatst. Het aantal volgers blijft stijgen: op 1 januari 2020 waren er op Facebook 832 vrienden en op twitter 473 volgers.
- De eerste editie van de 'Big Day' (24-uurs vogelspotwedstrijd) was zeer geslaagd. Tien deelnemers deden mee in vier teams. Van de dag is een uitgebreid verslag gepubliceerd in De Toren en in het magazine.

1.5 Website

In 2019 is achter de schermen gewerkt aan het vernieuwen van de website, waarbij ook het opschonen van het 'archief' hoort. De doelstelling is om eind 2020 de nieuwe website volledig operationeel te hebben. Dan zullen bestuursleden en/of werkgroep coördinatoren makkelijker een eigen bijdrage kunnen plaatsen. Ook zullen de verschillende sub pagina's dan een gelijkvormiger uiterlijk hebben waardoor de website meer één geheel gaat worden.

1.6 Jubileumjaar 2020

In 2020 bestaat de Natuurwacht 45 jaar. Dit willen we vieren met een aantal activiteiten waarvoor in 2019 de nodige voorbereidingen getroffen zijn. Zo wordt gewerkt aan een nieuw boek wat in het najaar 2020 uitgegeven zal worden. Ook zijn de eerste voorbereidingen getroffen voor het organiseren van een foto-expositie en van een 'Biodiversiteitsdag'.

2. Natuureducatie

2.1 Excursies

De excursies werden in 2019 wisselend bezocht. Over het algemeen kunnen we tevreden zijn over de opkomst, maar soms zit het weer erg tegen en is de opkomst duidelijk lager. In het geval van de jeugdexcursie was het weer zelfs zo slecht dat er geen deelnemers waren. Enkele excursies zijn gegeven i.s.m. het Cultuurfestival. Er is ook een excursie op aanvraag gegeven voor enkele leden van de kerk in Zuilichem.

Datum excursie	Gebied	Thema	Aantal deelnemers
20-1-2019	Munnikenland	Wintergasten	10
10-3-2019	Gamerensche Waarden	Bevers	10
13-4-2019	Lieskampen	Vroege vogelexcursie	10
26-5-2019	Lieskampen	Vlinders en Libellen	20
21-6-2019	Kil van Hurwenen	Midzomeravond	20
14-7-2019	Zaltbommel	Gierzwaluwen (Cultuurfestival)	18
21-7-2019	Heerewaarden	Natuur (Cultuurfestival)	15
28-7-2019	Kil van Hurwenen	Natuur (Cultuurfestival)	25
30-8-2019	Kloosterwiel	Nachtvlindernacht	30
29-9-2019	Nederhemert-Zuid	Jeugdexcursie	0

20-10-2019	Munnikenland	Grote grazers	2
8-12-2019	Kloosterwiel	Natuur	2

2.2 Lezingen

In 2019 heeft de Natuurwacht weer een aantal lezingen georganiseerd, die allemaal goed bezocht werden. In januari gaven bestuursleden Lot Tönis en Ton van Balken een lezing over hun natuurritten naar Namibië respectievelijk Roemenië. De lezing na de ALV in maart werd gegeven door de diverse werkgroepen van de Natuurwacht, zodat de aanwezigen een mooi beeld kregen van de activiteiten van de verenigingen. In het najaar hield Tanja de Bode van Free Nature een interessante en enthousiaste lezing over de grote grazers in Munnikenland en andere natuurgebieden.

Daarnaast is ook weer een aantal lezingen gegeven over het boek 'Bommelerwaard Natuurlijk'.

2.3 Onderwijs, maatschappelijke stage en scouting

De Natuurwacht heeft in 2019 diverse activiteiten uitgevoerd in het onderwijs:

- Vijf leerlingen van het Cambium hebben bij de werkgroep Landschapsbeheer hun stage ingevuld.
- Het project 'Vlinders in de klas', begeleid door leden van de Vlinderwerkgroep, vond dit jaar zijn vervolg (zie 5.1).
- De steenuilenwerkgroep heeft op de Fonkelsteen verzorgd over steenuilen.

2.4 Heemtuin en kruidentuin (educatie)

In de gehele binnenstad van Zaltbommel is in het voorjaar 2019 een nieuwsbrief verspreid inzake informatie over de heemtuin en kruidentuin en over de te verrichten werkzaamheden in het nieuwe seizoen. De brochure, die in 2019 gepland stond om uit te geven, zal in 2020 verschijnen.

Bestuurslid Ton van Balken heeft een boek geschreven over 'De Weeshuushof', het gebied waar de heemtuin en kruidentuin onderdeel van uitmaken. Dit boek is in het najaar van 2019 uitgegeven, waaraan de Natuurwacht een financiële bijdrage heeft geleverd.

3 Landschapsbeheer

3.1 Kloosterwiel en andere natuurgebieden

Van januari tot maart en van oktober tot en met december is de werkgroep Landschapsbeheer iedere drie weken aan het werk geweest in het landschap. Niet alleen werden de knotwilgen gesnoeid in de Kloosterwiel, maar ook werd gewerkt in natuurreservaat Het Roomgat aan de Maasdijk te Hedel en in de eendenkooi van Hedel. Gemiddeld waren 15 personen actief op een werkdag en waren er doorgaans een viertal stagiaires van het cambium.

3.2 Heemtuin en Kruidentuin en Schapenwei (onderhoud)

Van maart tot en met september zijn er maandelijks twee werkoctenden geweest in beide tuinen. De groep bestaat uit ongeveer 10 vrijwilligers. Mede dankzij hun inzet zagen beide tuinen er prima verzorgd uit. In het najaar is op de schapenwei een kleine stal gebouwd voor

de vijf schapen, zodat zij bij regen binnen kunnen staan en in het voorjaar de schapen binnen kunnen lammeren.

Aan een bijenhotel wordt gewerkt door de Capreton en leerlingen van het Cambium, deze worden begin 2020 geplaatst.

4 Natuurbescherming

4.1 Steenuilenwerkgroep

De werkgroep is nu 6 jaar actief met het ophangen en controleren van steenuilen-nestkasten. Eind 2019 hebben we 78 nestkasten door de hele Bommelerwaard hangen en dat leverde dit jaar 60 jonge uilen op.

Gezien de resultaten over deze 6 jaar, zit het aantal jongen per kast stevig in de lift (zie tabel). Een goede verklaring is moeilijk te geven. De kasten hingen in 2014 nog maar net. Dat zou een reden kunnen zijn dat het resultaat nog mager is. In 2016 hebben we een voorjaar gehad met een koude dip. De flinke toename, ingezet in 2017, is bijzonder. Ook landelijk is er een stijgende lijn te zien, maar lang niet zo spectaculair als onze resultaten.

jaar	2014	2015	2016	2017	2018	2019
aantal kasten	46	60	70	70	74	78
aantal jongen	2	12	24	33	48	57
gemiddeld	0,04	0,2	0,34	0,47	0,65	0,73

Het gemiddelde aantal jongen per broedsel is 3,00 en dat ligt beneden het landelijk gemiddelde en is ook nauwelijks genoeg om de populatie in stand te houden. Want steenuilen worden gemiddeld niet ouder dan 3,5 a 4 jaar en de overleving het eerste jaar is maximaal 40%.

De nieuwsbrief voor de erfeigenaren, uitgegeven begin december, heeft voor het eerst ook in 'Het Kontakt' gestaan. Kennelijk heeft iedereen deze tijd van het jaar tijd om de krant te lezen, want uit het niets kwamen 7* verzoeken voor een nestkast binnen. Een lastig dilemma, want de grens van het aantal 'te behappen' nestkasten is wel ongeveer bereikt. Besloten is om nieuwe nestkasten zoveel mogelijk door de erfeigenaren zelf te laten monitoren en onderhouden. Wel krijgen ze een contactpersoon toegewezen, waarmee we hopen de eventuele resultaten te kunnen administreren. Ook bleek er belangstelling voor bouwtekeningen voor de zelffabricage van een nestkast, waaraan uiteraard voldaan is.

** van deze 7 aanvragen zijn er 2 gehonoreerd, 2 in afwachting, 2 afmeldingen en 1 locatie bleek ongeschikt.*

4.2 Torenavalkwerkgroep

In 2019 werden twee kasten gemaakt, die begin januari 2020 in de Hurnse uiterwaard en in de Buitenpolder van Heerewaarden worden opgehangen. Streven is om jaarlijks vijf kasten te plaatsen.

4.3 Salamandertrek

De geplande nieuwsbrief over de salamandertrek bij de dijk in Gameren is niet uitgegeven. Gerard Terpstra, vrijwilliger van de Natuurwacht, heeft een voorziening aangebracht aan de

dijk te Gameren zodat de kamsalamanders worden opgevangen in een emmer. In de trektijd worden door hem dagelijks de 'vallen' gecontroleerd en de salamanders overgezet naar de poel in de uiteraard. Het aantal verkeersslachtoffers is danig afgenomen. De Natuurwacht heeft contact met de gemeente Zaltbommel om te bezien of een permanente oplossing in de vorm van een tunnel mogelijk is.

4.4 Ruimtelijke ordening

Op het gebied van ruimtelijke ordening heeft de Natuurwacht zich in 2019 ingezet voor de volgende projecten:

- Beersteeg-West. Dit gebiedje in Zaltbommel wordt opnieuw ontwikkeld. De plannen zijn nu om 'kleine huizen' te plaatsen. De Natuurwacht pleit voor een groene ontwikkeling van de ruimte en natuurvriendelijke woningen.
- Verontdieping Esmeer. Er zijn plannen om het Esmeer in de Neswaarden te verontdiepen om de natuur- en recreatiewaarden te verhogen. De Natuurwacht zit in de klankbordgroep van dit project. N.a.v. een uitzending van Zembla over de mogelijke risico's van het storten van bagger in plassen, is een second opinion gevraagd. N.a.v. het hieruit voortgekomen rapport wordt een ecologisch onderzoek ingesteld naar de huidige natuurwaarden.
- Ecologisch bermbeheer. De gemeente Zaltbommel wil in 2020 een groot aantal gemeentelijke bermen ecologisch gaan beheren, d.w.z. het maaisel afvoeren en mogelijk gefaseerd maaien. De Natuurwacht denkt mee en zal de uitwerkingen van het beleid verder volgen.
- Maaien van dijken. Waterschap Rivierenland is in 2018 een driejarig onderzoek gestart bij het dijkvak Gameren-Zaltbommel, om te testen of vroeg maaien (mei) de biodiversiteit van de dijk verhoogt. De Natuurwacht heeft zich laten informeren over deze pilot en zal deze blijven volgen.
- Energietransitie. De gemeentes Zaltbommel en Maasdriel staan voor een opgave van 49% CO2 reductie (t.o.v. 1990) in 2030. Dit kan ingrijpende gevolgen hebben voor het landschap. De Natuurwacht praatte mee in bijeenkomsten van het Nationaal Programma RES (Regionale Energiestrategie), zowel in Zaltbommel als Maasdriel.
- Verbreding A2. Het lijkt er sterk op dat de A2 verbreed gaat worden. In 2019 was een eerste (vroeg) bijeenkomst over de plannen, waar de Natuurwacht aanwezig was. De Natuurwacht blijft het project in de gaten houden, en zal waar mogelijk pleiten voor verbindingen tussen het oosten en westen van de A2 voor flora en fauna.
- Uiterwaarden Heerewarden. De plannen rond de herinrichting van de uiterwaarden bij Heerewarden, Dreumel en Wamel worden achter de schermen verder uitgewerkt, de Natuurwacht laat zich op de hoogte houden van verdere ontwikkelingen.
- Afgedamde Maas. De uiterwaarden bij de Afgedamde Maas worden heringericht op basis van de Kaderrichtlijn Water, een richtlijn door Rijkswaterstaat opgesteld die moet zorgen voor verbeterde waterkwaliteit. Natuurontwikkeling is hierbij één van de doelstellingen. Tijdens een informatiedag heeft de Natuurwacht enkele suggesties gedaan om de broedkansen van de ijsvogel en zwarte stern te verhogen.

5. Natuurstudie

5.1 Werkgroep Vlinders

De Vlinderwerkgroep heeft in 2019 in drie gebieden tellingen uitgevoerd volgens de methode van de Vlinderstichting.

Voor het vijfde jaar werden in De Lieskampen vlinders geteld: de 26 tellingen leverden 19 soorten en in totaal 1380 vlinders op. Er werd ook in de Arkenswaard (26 tellingen, 14 soorten, 518 vlinders) en in de Hedelse Bovenwaarden (24 tellingen, 21 soorten, 2145 vlinders) geteld. De telling in de Hedelse Bovenwaarden leverde de meeste soorten en het hoogste aantal vlinders op, waarbij moet worden opgemerkt dat deze vlinderroute 2,5 kilometer lang is, de andere routes zijn 1 kilometer lang.

Het jaar 2019 wordt door de Vlinderstichting als een slecht dagvlinderjaar gezien met een paar lichtpuntjes. De meeste dagvlinders vlogen in lagere aantallen dan we de afgelopen dertig jaar gewend waren. Vooral de soorten van de heide hadden een buitengewoon slecht jaar. Warmteminnaars zoals koninginnenpage en kleine parelmoervlinder waren juist erg veel aanwezig. Deze zijn ook in de Hedelse Bovenwaarden waargenomen. Ook opvallend was de invasie van de distelvlinder in heel Nederland, ook in de Bommelerwaard. Omdat er in de Hedelse Bovenwaard en de Arkenswaard dit jaar voor het eerst is geteld kunnen er nog geen vergelijkingen gemaakt worden.

In De Lieskampen valt op dat een aantal vlinders sterk zijn afgenomen, bijvoorbeeld het Icarusblauwtje, Groot koolwitje, Klein geaderd witje, Gehakkelde aurelia en Kleine vuurvlinder. Een toename was er bij de Atalanta, Bruin zandoogje, Distelvlinder en Oranjetipje. Het aantal soorten in De Lieskampen is van 17 naar 19 gestegen (Bruin blauwtje en Oranje zandoogje waren in 2018 niet gezien).

Het totale aantal dag-actieve nachtvlinders was in de Arkenswaard 19 (5 soorten), in De Lieskampen 105 (4 soorten), en in de Hedelse Bovenwaard 113 (4 soorten) (hierin zijn alleen de dag-actieve nachtvlinders inbegrepen die geteld mogen worden volgens de lijst van de Vlinderstichting).

Tijdens de tellingen van de vlinders zijn ook het aantal hommels genoteerd: 359 in De Lieskampen (316 in 2018), 279 in de Arkenswaard en 566 in de Hedelse Bovenwaard.

Ook is er weer mee gedaan met de Nachtvlindernacht waarbij er dit jaar 38 soorten geteld zijn, de omstandigheden waren perfect. En tijdens de vlinderexcursie in de Lieskampen in mei was er een leuke groep deelnemers.

Het project Vlinders in de Klas is dit jaar in een groot aantal klassen geweest, namelijk 15. Het gaat om klassen van CBS De Burcht in Aalst (4 vlinderbakken), OBS Den Boogerd in Aalst (4), Francisschool in Zaltbommel (6), en Ds Gisbertus Voetiusschool in Andel (1). De Scholen in Aalst werden bezocht in het kader van het project Levend Landschap (een project van Stichting Landschapsbeheer Gelderland). Met de Franciscusschool en met de Den Boogerd Klassen zijn er buiten excursie geweest, helaas werkte het weer niet altijd mee.

In 2019 is door de werkgroep vogels de Buitenpolder van Heerewaarden geïnventariseerd op de aanwezigheid van broedvogels, vlinders en libellen (zie 5.3).

5.2 Werkgroep Planten

Dit jaar zijn voor het eerst aparte werkgroepdagen georganiseerd voor het inventariseren van planten. Daardoor kan men nu met recht spreken van een aparte 'Werkgroep Planten' (de werkgroepen Vogels en Planten liepen altijd samen). Een enthousiast groepje floristen

heeft in het groeiseizoen elke twee weken op dinsdagavond een inventarisatie gedaan. Er zijn verschillende locaties bezocht en twee locaties in het bijzonder. Het Delwijnsse Loo en De Woord bij Zuilichem. Beide gebieden zijn intensiever geïnventariseerd. Dat heeft onder andere tot de ontdekking van nieuwe soorten voor de Bommelerwaard geleid. We kunnen spreken van een succesvol jaar! Naast deze wandelingen is ook nog samen opgetrokken met de Werkgroep Vogels (zie 5.3).

5.3 Werkgroep Vogels

Dit jaar is de werkgroep tien keer op pad geweest in de Bommelerwaard. Alle waarnemingen zijn doorgegeven via de website waarneming.nl.

2019 was het Jaar van de Wulp. Er is een artikel geplaatst hierover in het magazine. De slaaplaatstellingen zijn vervallen.

In 2019 is door de werkgroep vogels de Buitenpolder van Heerewaarden geïnventariseerd op de aanwezigheid van broedvogels, vlinders en libellen. De groep die bestaat uit een zevental personen is van maart tot en met juni iedere veertien dagen bij zonsopgang op pad gegaan. Vlinders en libellen werden op zonnige dagen geteld en wel eenmaal in de drie weken. Het verslag van de werkgroep is verschenen in het magazine van Natuurwacht in oktober 2019.

In de maanden november 2019 t/m februari 2020 heeft de werkgroep de wintergasten geïnventariseerd in het Munnikenland nabij Loevestein. Iedere drie weken werd afhankelijk van de weerssituatie geteld. Het verslag van de werkgroep verschijnt in het magazine van voorjaar 2020.

5.4 Beverwerkgroep

In maart is in de stromende regen een publieksexcursie gehouden over beversporen in de Gamerensche Waarden. De beverwerkgroep is in de zomer twee keer 's avonds op pad geweest om bevers te inventariseren in Nederhemert-Zuid en Nederhemert-Noord. Daarnaast zijn er individuele uitstapjes gemaakt om beversporen en –burchten te zoeken.

Uit een gesprek met het Waterschap Rivierenland bleek dat de bever tegenwoordig zeer actief gemonitord wordt door het Waterschap. Ook de Zoogdiervereniging gaf aan zijn gegevens vanuit het Waterschap te ontvangen en niet meer van vrijwilligers. Daarmee valt een belangrijke taak voor de groep weg. De Beverwerkgroep zal daarom geen gezamenlijke tellingen/inventarisaties meer organiseren. De groep fungeert op dit moment nog als aanspreekpunt voor bevermeldingen.

5.5 Werkgroep Kleine Marters

(zie het jaarverslag van deze werkgroep voor een uitgebreide verslaglegging)

Oktober 2018 is de werkgroep Kleine Marters, met een groep van vier enthousiaste leden, van start gegaan. Sindsdien is er veel werk verzet. Behalve een aantal overlegmomenten is er vooral veldwerk gedaan, waarbij de cameraval het gereedschap bij uitstek is. De waarnemingen, waarvan een aantal zeer verrassende, liegen er niet om. Van de beoogde kleine marters is de wezel het vaakst waargenomen, de bunzing enkele malen en de hermelijn doet nog op zich wachten. Als 'bijvangst' mogen de wasbeer, boommarter en de das niet onvermeld blijven. Over het voorkomen binnen de Bommelerwaard, van deze laatste twee, was tot nu toe slechts gehoopt en wellicht verwacht en nu dus ook vastgesteld dat ze er zijn.

Oktober 2019 werd door de werkgroep uitgeroepen tot 'kleine-marter-maand', een maand lang hebben maar liefst negen camera's uitgestaan in en nabij de Lieskampen. Naast waarnemingen leverde deze kleine-marter-maand een aantal geïnteresseerden en ook een vijfde werkgroeplid op.

Er is samenwerking gezocht en gevonden bij verschillende natuurorganisaties (waaronder NM, SBB, Rijkswaterstaat, Stg. Gelderse kastelen, SNBL, Zoogdiervereniging). Allen waren direct bereidt daar waar mogelijk om het werk van de werkgroep te steunen, waarvoor onze dank. Als tegenprestatie doet de werkgroep verslag van haar waarnemingen en bevindingen.

5.6 Cursus Paddenstoelen

Najaar 2019 werd door de Natuurwacht een Cursus Paddenstoelen georganiseerd voor beginners. De cursus bestond uit drie cursusavonden en drie excursies. In totaal hebben 17 personen aan de cursus deelgenomen.

5.7 Opzetten van een Werkgroep Microscopie

Voor 2019 stond gepland een werkgroep Microscopie op te zetten, maar dit plan is vervallen.